



Sygn. akt V CSK 369/09

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 kwietnia 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Irena Gromska-Szuster (sprawozdawca)

SSA Jan Futro

w sprawie skargi A. W. i Z. W. o wznowienie postępowania

w sprawie z powództwa T. B.

przeciwko A. W. i Z. W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 21 kwietnia 2010 r.,

skargi kasacyjnej pozwanych od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 5 maja 2009 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Pozwani A. W. i Z. W. wnosili o wznowienie postępowania w sprawie I A Ca (...) zakończonej prawomocnym wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 6 grudnia 2006 r.,

którym Sąd ten zmienił wyrok Sądu Okręgowego oddalający powództwo o należność z indosowanego weksla i utrzymał w mocy nakaz zapłaty uznając, odmiennie niż Sąd pierwszej instancji, że pozwani nie wykazali, iż nabywca weksla działał świadomie na ich szkodę, wobec czego, zgodnie z art. 17 pr. weksl., nie mogą podnosić zarzutów ze stosunku podstawowego, w tym zarzutu nieważności umów będących podstawą wystawienia weksla, których nieważność stwierdził Sąd w innej sprawie.

W skardze o wznowienie postępowania pozwani powołali się na przesłanki z art. 403 § 2 k.p.c. podając, że po zakończeniu postępowania w sprawie I ACa (...) ujawniły się okoliczności wskazujące, iż indos dokonany w dniu 5 maja 2005 r., w wyniku którego powód stał się posiadaczem weksla, był pozornym indosem właściwym, pod którym ukryty był indos pełnomocniczy, a pozorna czynność indosu dokonana została w celu uniemożliwienia pozwanym podniesienia zarzutu nieważności umów będących podstawą wystawienia weksla.

W ich ocenie o pozorności indosu świadczy fakt, że gdy jeden z pozwanych wystąpił z powództwem przeciwko zbywcy weksla o zasądzenie należności z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, dowiedział się w dniu 28 stycznia 2008 r., że umową cesji z dnia 4 stycznia 2008 r. powód przeniósł na indosanta należność wynikającą z nakazu zapłaty wydanego na podstawie indosowanego weksla a indosant na tej podstawie zgłosił wobec pozwanego zarzut potrącenia.

Postanowieniem z dnia 19 czerwca 2008 r. Sąd Apelacyjny odrzucił skargę o wznowienie postępowania uznając, że nie opiera się ona na ustawowej podstawie wznowienia wskazanej przez pozwanych (art. 403 § 2 k.p.c.).

W wyniku zażalenia pozwanych Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 14 listopada 2008 r. uchylił powyższe postanowienie. Wskazał, że podstawą skargi jest twierdzenie, iż pozwani po zakończeniu postępowania w sprawie I ACa (...) dowiedzieli się, że czynność przeniesienia praw z weksla (indos), który stanowił podstawę uwzględnienia powództwa, była pozorna, a pozorność czynności należy oceniać w płaszczyźnie okoliczności faktycznych. Sąd Najwyższy stwierdził, że nie budzi zatem wątpliwości, iż skarżący jako podstawę wznowienia powołali fakt, który istniał już w toku postępowania w zaskarżonej sprawie i według ich twierdzeń nie był im wówczas znany. Wskazał też, że odrębnym zagadnieniem jest to, iż skarżący powołali również inne okoliczności faktyczne i dowody dla wykazania pozorności indosu. W tym zakresie ograniczenia wynikające z art. 403 § 2 k.p.c. nie mają zastosowania, gdyż odnoszą się

one jedynie do podstawy wznowienia, a nie do faktów i dowodów mających służyć wykazaniu, że podstawa wznowienia rzeczywiście zachodzi.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 5 maja 2009 r. oddalił skargę o wznowienie postępowania i orzekł o kosztach procesu.

Sąd Apelacyjny wskazał, że zasadniczą kwestią podlegającą rozstrzygnięciu w postępowaniu w sprawie zaskarżonej skargą o wznowienie postępowania było to, czy pozwanym służy obrona w oparciu o zarzuty ze stosunku podstawowego łączącego ich z indosantem, a w szczególności czy mogą powoływać się na zarzut nieważności umów stanowiących podstawę wystawienia weksla. W świetle art. 17 Pr. weksl., który reguluje te kwestie, możliwość taka istniałaby jedynie gdyby wykazali, że powód nabył weksel od spółki Teleraj świadomie na szkodę pozwanych, z zamiarem pozbawienia ich zarzutów opartych na stosunkach osobistych z tą spółką. W sprawie I ACa (...) Sąd Apelacyjny wykluczył świadome działanie powoda na szkodę pozwanych.

Choć w skardze o wznowienie postępowania pozwani powołując się na pozorność indosu, formalnie wskazali na inną okoliczność, niż wykluczone w poprzedniej sprawie świadome działanie powoda na ich szkodę, to jednak, zdaniem Sądu Apelacyjnego, w świetle przesłanek art. 83 § 1 k.c., w szczególności tego, że adresat oświadczenia woli akceptuje pozorność, oraz w świetle powołanych przez pozwanych w obu sprawach argumentów mających świadczyć o złej wierze powoda w nabyciu weksla- oba te zarzuty są faktycznie tożsame. Pozwani, w ocenie Sądu Apelacyjnego, chcą w istocie poddać po raz kolejny rozstrzygnięciu nieuwzględniony w poprzednim postępowaniu taki sam zarzut złej wiary powoda i w konsekwencji na nowo podjąć obronę z wykorzystaniem zarzutu nieważności umów będących podstawą wystawienia weksla.

Sąd Apelacyjny stwierdził też, że skoro rozpoznanie obu tych zarzutów (nabycia przez powoda weksla w złej wierze i pozorności weksla) sprowadza się do ustalenia stanu świadomości (zamiaru powoda) w chwili dokonywania indosu, to dla ustalenia tej okoliczności bez znaczenia jest zamiar towarzyszący cesji wierzytelności z nakazu zapłaty jak też sam fakt dokonania tej cesji, gdyż w żadnym razie nie mogą być one podstawą oceny stanu świadomości i zamiaru powoda przy dokonywaniu indosu. Z tych względów należy, zdaniem Sądu Apelacyjnego, odrzucić powołaną w skardze cesję i późniejsze potrącenie, zarówno jako źródło wiadomości o pozorności indosu, jak i jako dowód pozorności, gdyż powzięcie wiadomości o cesji i potrąceniu nie jest tożsame z

wykryciem nieznanej dotąd pozwanym okoliczności faktycznej, która mogłaby mieć wpływ na wynik sporu.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach pozwani w ramach zarzutów procesowych wskazali na naruszenie art. 386 § 6 w zw. z art. 397 § 2 zd. 2 k.p.c. przez nieuwzględnienie dokonanej przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 14 listopada 2008 r. oceny prawnej przesądzającej o istnieniu pozorności indosu jako powołanej przez pozwanych przesłanki wznowienia postępowania; naruszenie art. 412 § 1 i 2 k.p.c. oraz art. 217 § 2, art. 227 i art. 316 § 1 w zw. z art. 406 k.p.c. przez pominięcie zgłoszonych przez pozwanych dowodów w wyniku uznania ich za nieistotne dla rozstrzygnięcia sprawy; naruszenie art. 233 w zw. z art. 406 k.p.c. oraz art. 386 § 6 w zw. z art. 397 § 2 k.p.c. przez zastosowanie tych przepisów mimo związania Sądu Apelacyjnego oceną prawną wyrażoną przez Sąd Najwyższy.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zarzucili naruszenie art. 6 k.c. (i odpowiednio art. 232 k.p.c.) przez przyjęcie, że pozwanych obciążał obowiązek wykazania koniecznej przesłanki w postaci świadomego działania powoda na szkodę pozwanych, której nie wykazali; naruszenie art. 83 § 1 k.c. przez błędną wykładnię w wyniku przyjęcia, że przesłanki pozorności oraz przesłanki działania na szkodę dłużnika, przewidziane w art. 17 pr. weksl. są tożsame; naruszenie art. 58 § 1 k.c. przez nie wzięcie pod uwagę z urzędu nieważności czynności prawnej podjętej w celu obejścia ustawy; naruszenie art. 17 pr. weksl. przez jego zastosowanie w sprawie, mimo braku podstaw.

W oparciu o powyższe wnosili o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie skargi o wznowienie postępowania. W obu wypadkach wnosili o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Powód wnosił o oddalenie skargi kasacyjnej i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nie są uzasadnione zarzuty naruszenia art. 386 § 6 w zw. z art. 397 § 2 zd. 2 k.p.c. i związany z nimi zarzut naruszenia art. 233 § 1 w zw. z art. 406 oraz art. 386 § 6 k.p.c.

Sąd Najwyższy w uzasadnieniu postanowienia z dnia 14 listopada 2008 r. uchylającego postanowienie Sądu Apelacyjnego o odrzuceniu skargi o wznowienie postępowania zajmował się jedynie kwestią, czy zachodziły wskazane przez Sąd

Apelacyjny podstawy odrzucenia skargi, a więc, czy skarga oparta była na ustawowej podstawie wznowienia wskazanej w art. 403 § 2 zd. 2 k.p.c. i przesądził pozytywnie tę kwestię. Uznał, że pozwani zarzucając pozorność indosu, powołali się na ustawową podstawę wznowienia postępowania wskazaną w powyższym przepisie, bowiem pozorność indosu jest okolicznością faktyczną, która miała miejsce w chwili dokonania indosu, a więc istniała już w czasie toczącego się postępowania, którego wznowienia żądają. Z tych względów Sąd Najwyższy uznał, że nie było podstaw do odrzucenia skargi z przyczyn wskazanych przez Sąd Apelacyjny.

Zgodnie z art. 386 § 6 w zw. z art. 397 § 2 i art. 398²¹ k.p.c. Sąd Apelacyjny przy ponownym rozpoznaniu sprawy był związany tą oceną prawną, a więc nie mógł uznać, że skarga została oparta na podstawie nie przewidzianej w przepisach i nie mógł jej z tej przyczyny odrzucić.

Pozostała natomiast otwarta kwestia, czy skarżący wykazali pozostałe przesłanki skargi wskazane w art. 403 § 2 zd. 2 k.p.c., a więc to czy rzeczywiście indos był pozorny, kiedy dowiedzieli się o pozorności indosu oraz czy fakt, że indos był pozorny, mógłby mieć wpływ na wynik sprawy, której wznowienia żądają. Tych kwestii Sąd Najwyższy nie rozważał ani nie przesądził. Wskazał tylko, że ograniczenia wynikające z art. 403 § 2 zd. 2 k.p.c. nie mają zastosowania do faktów i dowodów mających służyć wykazaniu, że podstawa wznowienia rzeczywiście zachodzi. Skarżący mogą zatem bez żadnych ograniczeń wykazać, że indos był pozorny oraz że dowiedzieli się o tym już po prawomocnym zakończeniu sprawy z faktów lub dowodów, z których nie mogli skorzystać w poprzednim postępowaniu bo wówczas nie istniały albo były im niedostępne, a także wykazać, że pozorność indosu, gdyby została podniesiona w zakończonej sprawie, mogłaby mieć wpływ na jej wynik.

Sąd Apelacyjny rozpoznając sprawę ponownie przyjął, zgodnie z oceną prawną Sądu Najwyższego, że pozwani oparli skargę na ustawowej podstawie wznowienia, a więc spełnia ona wymagania formalne, wobec czego powinna być rozpoznana merytorycznie, co oznacza konieczność ustalenia, czy zachodzi wskazana przez nich podstawa do wznowienia postępowania, a więc, czy pozorność indosu miała miejsce, czy wykryta została już po uprawomocnieniu się skarżonego wyroku oraz czy miałyby wpływ na wynik sprawy. Takie stanowisko Sądu Apelacyjnego nie narusza wskazanych na wstępie przepisów.

Nie jest także skuteczny zarzut naruszenia art. 6 k.c. oraz art. 232 k.p.c., bowiem jego uzasadnienie odnosi się do relacji Sądu Apelacyjnego dotyczącej rozstrzygnięcia w

sprawie I ACa (...) w zakresie przesłanek art. 17 Pr. weksl., a nie do stanowiska tego Sądu co do rozkładu ciężaru dowodu w rozpoznawanej sprawie.

Nie można natomiast odmówić słuszności zarzutom naruszenia art. 83 § 1 k.c., art. 17 pr. weksl. oraz art. 217 § 2 i art. 227 k.p.c.

Przede wszystkim błędne jest stanowisko Sądu Apelacyjnego, że zgłoszony w skardze zarzut pozorności indosu jest w istocie tożsamy ze zgłoszonym w rozpoznanej sprawie I ACa (...) zarzutem nabycia weksla przez powoda świadomie w celu pozbawienia pozwanych możliwości zgłoszenia zarzutów ze stosunku osobistego (art. 17 pr. weksl.). Choć bowiem oba te zarzuty, gdyby okazały się skuteczne, prowadziłyby do tego samego skutku w postaci możliwości powołania przez pozwanych zarzutów ze stosunku podstawowego, w tym zarzutu nieważności umów stanowiących podstawę wystawienia weksla (porównaj wyroki Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 2007r. V CSK 23/07, OSNC 2008/7-8/89 i z dnia 9 kwietnia 2008 r. V CSK 493/07, OSNC ZD 2009/A/7), to jednak przesłanki pozorności określone w art. 83 § 1 k.c. są niewątpliwie inne niż wynikające z art. 17 Pr. weksl. przesłanki nabycia weksla świadomie w celu działania na szkodę dłużnika.

Zgodnie z art. 83 § 1 k.c. oświadczenie woli jest złożone dla pozorów wtedy, gdy z góry powziętym zamiarem stron jest brak woli wywołania skutku prawnego wynikającego z umowy, którą zawierają. Jeżeli czynność pozorna ma na celu ukrycie innej czynności prawnej, ta okoliczność jest także objętą świadomością i zamiarem obu stron, które chcą by pod pozorem jednej czynności prawnej, nie wywołującej skutków prawnych, doszła do skutku inna, ukryta czynność prawną. Pozorność indosu jako indosu właściwego, ukrywającego indos pełnomocniczy zachodzi zatem wtedy, gdy indosant zbywając weksel nie miał zamiaru przeniesienia jego własności na indosatariusza natomiast jego zamiarem było jedynie pełnomocnicze przeniesienie weksla a indosatariusz miał tego świadomość i na to się godził.

Natomiast wskazane w art. 17 Pr. weksl. nabycie weksla świadomie na szkodę dłużnika zachodzi wtedy, gdy indosatariusz nabywając weksel działa świadomie na szkodę dłużnika tj. wiedząc o istnieniu zarzutów dłużnika wynikających ze stosunku podstawowego nabywa weksel w celu uniemożliwienia dłużnikowi podniesienia tych zarzutów. Wymagany jest zatem kwalifikowany zły zamiar i zła wiara indosatariusza, co niewątpliwie nie stanowi przesłanki pozorności indosu.

Nie jest więc uzasadnione stanowisko Sądu Apelacyjnego, że oba te zarzuty są w istocie tożsame, a zatem fakt, iż przesłanka nabycia weksla świadomie na szkodę

dłużników była już badana w sprawie I ACa (...) ze skutkiem negatywnym dla pozwanych, nie wyłącza konieczności zbadania w rozpoznawanej sprawie przesłanek pozorności indosu, bowiem fakt, że indosatariusz nabywając weksel nie działał świadomie na szkodę dłużnika, nie wyklucza, iż oświadczenie woli stron o indosie własnościowym było pozorne i kryło oświadczenie o indosie pełnomocniczym.

Trzeba też stwierdzić, że podkreślana przez Sąd Apelacyjny okoliczność, iż pozwani chcą przy pomocy skargi o wznowienie postępowania i zarzutu pozorności indosu, osiągnąć te same skutki, których nie osiągnęli w sprawie I ACa (...) przy pomocy zarzutu opartego na art. 17 Pr. weksl., w żadnym stopniu nie może mieć wpływu na zakres rozpoznania skargi o wznowienie postępowania i na jej merytoryczną ocenę. Jest bowiem oczywiste, że skarga o wznowienie postępowania z przyczyn określonych w art. 203 § 2 zd. 2 k.p.c. zmierza do osiągnięcia przy pomocy nowych okoliczności faktycznych lub dowodów skutków, jakich skarżący nie zdołał osiągnąć w poprzedniej sprawie, w której nie mógł przedstawić tych okoliczności lub dowodów.

Nie jest też trafne stanowisko Sądu Apelacyjnego, iż wskazane w skardze okoliczności i dowody mające wykazać pozorność indosu, są pozbawione mocy dowodowej w tym przedmiocie gdyż jako dotyczące świadomości i woli stron w dniu przelewu 4 stycznia 2008 r. i w dniu zgłoszenia na jego podstawie zarzutu potrącenia, nie mogą być podstawą oceny stanu świadomości i woli stron w dniu indosu, który miał miejsce 5 maja 2005 r.

W świetle zasad badania i ustalania treści oświadczeń woli stron czynności prawnej wskazanych w art. 65 k.c., który był przedmiotem wykładni Sądu Najwyższego w licznych orzeczeniach (porównaj między innymi uchwałę składu siedmiu sędziów z dnia 29 czerwca 1995 r. III CZP 66/95, OSNC 1995/12/168 i orzeczenia tam wskazane), badając wolę stron Sąd powinien uwzględniać nie tylko wszystkie okoliczności istniejące w chwili składania oświadczenia woli, lecz także okoliczności poprzedzające ten moment jak również występujące później, jeżeli mogą wskazywać na rzeczywistą wolę stron. Szczególnie przy pozorności umowy, gdy strony świadomie chcą zataić swoją rzeczywistą wolę, dla ustalenia, że umowa była pozorna i ukrywała inną czynność może być celowe odwołanie się do czynności prawnych stron dokonanych później, mogą one bowiem świadczyć o pozorności wcześniej zawartej umowy lub też w inny sposób tłumaczyć wyrażoną wcześniej wolę stron.

Jak stwierdził Sąd Najwyższy w powołanym już wyroku z 7 kwietnia 2008 r. V CSK 493/07, dotyczącym indosu powierniczego, na taki charakter indosu mogą

wskazywać także czynności podjęte przez strony już po zakończeniu sprawy wytoczonej na podstawie indosowanego weksla, w szczególności dokonany wówczas przelew wierzytelności stwierdzonej wyrokiem. Nieuprawnione jest zatem stanowisko Sądu Apelacyjnego wykluczające możliwość ustalenia woli i zamiaru stron w dniu indosu z 5 maja 2005 r. na podstawie okoliczności i dowodów przytoczonych w skardze o wznowienie postępowania, w tym między innymi faktu dokonania cesji w dniu 4 stycznia 2008 r. i zgłoszenia na jej podstawie zarzutu potrącenia. Nie można też odrzucić tych okoliczności i dowodów jako źródła informacji pozwanych o pozorności indosu.

Z uwagi na to, że uzasadnione okazały się zarzuty skargi kasacyjnej naruszenia art. 83 § 1 k.c. i art. 17 Pr. weksl. oraz art. 217 i art. 227 k.p.c., konieczne było uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 398¹⁵ oraz art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 2 i art. 398²¹ k.p.c.). Ponieważ Sąd Apelacyjny nie rozpoznał wskazanej przez pozwanych podstawy wznowienia postępowania, na obecnym etapie nie ma podstaw do merytorycznej oceny kasacyjnego zarzutu naruszenia art. 58 § 1 k.c.